

ESTA Carta en bio Colom A' Escimano Beraciō
De las Ylas Halladas en Las Indias: L'ouija
A Dura De Dos Alcasas

Anàlisi lingüística de la primera carta d'En Colom

Autor: Montserrat Camps

Data de publicació: 04-12-2021

Us oferim la comunicació que Na Montserrat Camps va presentar al 20è Simposi sobre la Història Censurada de Catalunya. En l'anàlisi lingüística de la primera carta anunciant la descoberta d'Amèrica hi ha aïllada una grandíssima quantitat de catalanades de tota mena.

Anàlisi lingüística de la primera carta d'En Colom, amb data de març de 1493

Fa tres anys vaig tenir notícia que a la Biblioteca de Catalunya li havia estat retornat un exemplar de la Lletra d'en Colom que havien robat uns quants anys enrere i vaig sentir la curiositat de llegir-la. És una carta on En Colom (signat així, amb ema final) informa del descobriment d'unes noves terres més enllà de l'Atlàntic i va dirigida al rei Ferran el Catòlic, al seu amic i escrivà de Ració Lluís de Santàngel i també a En Gabriel Sanxis, el tresorer general. Que la lletra havia estat escrita en català ho demostra el fet que, primer, va dirigida a membres de la Cancelleria reial; segon, perquè En Ferran Colom, el seu fill, la tenia enregistrada a la seva biblioteca amb el número 14743 amb aquestes paraules exactes: "letra enviada al escrivà de ració, a. 1493, en catalan"; i tercer, perquè els estudis de Charles Merrill, Lluís Ulloa, Frauke Gewecke, Juan Gil i altres així ho corroboren. En el pròleg d'una de les edicions de la lletra, es prepara el lector dient "Fernando Colón incurrió en el error de decir que el texto de la carta estaba en catalán, no en castellano", i aquesta potser fou l'espurna que va fer decidir-me a abordar-la des d'un punt de vista estrictament filològic: em vaig proposar d'analitzar els trets lingüístics de l'escrit descomponent expressions, desglossant termes i acarant la semàntica del català i el castellà. Presento, doncs, el recull d'aspectes lingüístics examinats amb comentaris i, finalment, les conclusions.

1-Algunes apreciacions lèxiques i semàntiques

? ..." tierras hermosas y gruesas" S'hauria traduït grosses 'gruesas' en lloc de 'grandes'.

? “para criar ganados (en plural? Potser volia dir ‘ramats’?) de todas suertes”. ‘Sort’ en català s’ usa ja en textos del segle XIII. Al Covarrubias només té sentit de «ventura» i al CORDE sempre surt amb el significat de «fortuna o ventura», excepte a partir del 1534, a La segunda Celestina i amb tres autors més.

? “launes de arambre” són llaunes d’aram.

? “ay oro sin cuento” vol dir “incomptable”. Vindria de ‘comptar’, no de ‘conte’ o ‘rondalla’. Sembla la típica confusió entre ‘compte’- ‘conte’.

? “almástica” és el màstec, la resina del llentiscle, paraula que surt en textos catalans des de finals del segle XIII, i que en castellà es diu ‘almáciga’.

? “anima que venía dentro en la carta” es refereix al segell o la tanca d’una carta, que en castellà es diu ‘nema’.

? “Esta...en cierco tiene más de...” . ‘Cierco’ no surt ni al Nebrija ni al Covarrubias i es refereix a ‘cèrcol’ o ‘cercle’.

? “gente que abasta para semeiante fecho” “ i todas (las islas) sean más abastadas”. ‘Abastar’ vol dir arribar a un lloc que era distant; en castellà seria ‘alcanzar o llegar’. En català s’usa abastar des de Lull i en castellà ni es troba ni existeix actualment.

? “es distinta de la liña (línea) iquinocial veinte e seis grandes” . ‘Grandes’ vol dir ‘graus’, paraula que s’hauria pogut confondre amb ‘grans’ i d’aquí, la traducció ‘grandes’.

? “traer los cabellos largos” Es confón “llevar i traer”, que en català coincideixen en el mateix terme: ‘portar’.

? “el viento me dio adelante” . En comptes d’escriure ‘adelanto’, en el sentit d’ avançada o avanç, fa un acabament en -e sense massa coneixement de la derivació substantiva.

? “no porque a ninguno se haya hecho mal”. ‘No perquè se li hagi fet mal a ningú’.

? “son tanto sin engaño” . En català, l’adverbi tan complementa l’adjectiu , mentre que tant complementa el verb o l’adverbi. Si l’autor ha escrit ‘tanto’ al davant d’un adjectiu o sintagma preposicional, és que no coneix la diferència entre tan/tant, perquè en català sonen igual.

? “ que muy menos valían” o “muy muchas canoas” . Confusió “muy-mucho”.

? “A todo adonde yo haya estado”. Arreu on jo hagi estat. L’expressió ‘arreu’ en castellà seria ‘dondequiera’, no pas “a todo”.

? “ se acertó hauer un marinero...” . ‘Escaure’ en català vol dir ‘encaixar’ o ‘encertar’. Però quan és pronominal, ‘escaure’s’ vol dir ‘esdevenir-se’. En aquest cas, l’autor ha pensat en el significat de la segona l’accepció catalana (“s’escaigué o s’esdevingué que un mariner tenia...”), i en lloc d’escriure “aconteció, sucedió”, ha triat l’accepció primera del català, tot cometent l’error de pronominalitzar-la, la qual expressió resulta incomprensible.

? Altres termes foren cobrían (cobrien), fierro (ferro), recibir (rebre), tenen (tenen), tienen (tenien) , por forza (per força) o fuerça, dexar, dexado, jornadas, questas (aquestes), algodón filado (no existeix en cap text castellà), “de occidente a oriente” (oblit d’una -e final), deprendiesen (com a sinònim d’aprendre en castellà està en desús i al CORDE es troba en textos a partir del segle XV-XVI. En canvi, en català és ben viu a tot el domini del País Valencià i en parlars de transició), en tornándose, se volbieron (aquests usos pronominals dels verbs ‘volver’ i ‘tornar’ no es troben ni al Covarrubias. ni al Nebrija).

2- El verb ‘andar’ sovint agafa el significat d’ ‘anar’ del català

? “andan desnudos” és traduir anar per ‘andar’. Vol dir que van nus, no que caminen nus.

? “andauan corriendo” .Per si no queda prou clar, trobem també l’expressió “andauan corriendo” : caminaban corriendo? No pot ser. És evident que es refereix al fet que ‘anaven corrent’.

? “yo había andado CVII leguas por la costa de la mar”. No es va fer pas aquest recorregut caminant, sinó navegant, per tant, un altre ús d’‘anar’ per ‘andar’.

3- Ús del verb 'ser 'en lloc d''estar'

? "sean contentos"

? "el bien es en el cielo"

? "nuestra santa fe, a la qual son muy dispuestos"

? "una isla que es aquí"

? "que es poblada"

4- Ús del subjuntiu en interrogativa indirecta

? "él ni los suyos no saben qué sean armas". Aquí utilitza el subjuntiu amb una oració subordinada substantiva quan es tracta d'una interrogativa indirecta, tal com es fa encara en bona part del domini català i en altres llengües com l'italià, però no pas en castellà.

El mateix passa amb una subordinada que tingui el verb 'semblar' com a principal:

? " me parece que todos los hombres sean contentos con una muger".

En canvi, a la línia següent usa 'semblar' + indicatiu:

? " las mugeres me parece que trabaxan más que los ombres"

5- Manca de 'a' al davant del CD

Una preposició necessària en castellà quan el CD és de persona. Com que en català no hi va, no la hi posa.

? "embiar a tierra () dos o tres hombres"

? " y he dexado en ella() gente"

? "hofrender () esta gente"

6- Ús d'un pronom de CD en lloc d'un de CI

? "los parescía hauer la mejor ioya del mundo" .Vist que en català el pronom ELS substitueix tant un CD com un CI, aquí ha substituït malament un CI, que hauria hagut de ser 'LES'

7- Ús inadequat de la preposició DE

a) O bé hi sobra:

? " pensando de no errar grandes ciudades"

? "procuran de aiuntar"

? "determiné de no aguardar"

? "tienen en costumbre de traer"

b) O equival a un 'que':

? "dizen de no"

c) O n'hi posa dues!

? "cabos de dagugetas" (perquè en català s'apostrofa)

8- Confon les preposicions 'por'/'para'

? "...y dellas todas he tomado posesión por Sus Altezas"

? "...enbié dos hombres por la tierra"

? "por más de un año"

9- La presència oculta del pronom EN

En tot el text es veu la necessitat que té l'autor d'escriure "dellas, della, por ella, dellos, por ello" i altres, en substitució d'un pronom intrínsecament català, com és EN i per la manca d'un pronom alternatiu en castellà.

? "...y dellas todas he tomado posesión" - i n'he pres possessió

? "...esta tierra era isla, e así seguí la costa della" i en vaig seguir la costa

? "ya por blancas nuevas dauan por ellas todo..." - en donaven tot...

? "tomé por forza algunos dellos" (en vaig agafar...)

? "recebir por ello" (rebre'n)

10- Es pot dir exactament el mateix del pronom HI

En aquest cas, per suplir la mancança d'un pronom locatiu castellà, hi trobem una profusió d'expressions adverbials locatives o de règim verbal totalment anafòriques i que no calen, perquè acabem de llegir-ne l'antecedent

? "puse nombre la Spañola, y fui allí", i hi vaig anar

? "(luana) en ella hay muchos puertos", hi ha molts ports

? "(luana) en ella hay pinares", hi ha pinedes

? "(luana) "en ella hay muchas sierras", hi ha moltes serres

? "...conuidan la persona con ello", hi conviden la persona

? "y en ella he fecho fuerza", hi he fet força

? "y he dexado en ella", i hi he deixat

11- Pronoms relatius mal usats

? "y todas las tengo por sus altezas qual dellas pueden disponer", de les quals poden disposar.

? (provincias) "la una de las quales", hi sobraria l'article.

? "las quales provincias", forma pronominal genuïnament catalana i incorrecta en castellà.

12- Enllaços que adquireixen un sentit diferent, com el del català

? "No porque a ninguno se haya hecho mal, antes... les he dado.." . ANTES en castellà antic era un adverb de temps i no una conjunció amb valor adversatiu. De fet, al CORDE no se'n troba cap ús amb aquest darrer valor en textos coetanis. En canvi, en català ANS sí que és una conjunció adversativa, equivalent a SINÓ, conservada fins avui dia.

13- La doble negació

? "no porque a ninguno se haya hecho mal"

? “iamás ouo tan mal yuierno no ni tantas pérdidas de naues”

14- Barreges de temps verbals

? “Y daua yo graciosas mil cosas buenas que yo leuaua porque tomen amor; y allenda desto se farán cristianos, que se inclinan al amor”.

En aquest fragment de cinc oracions, només encerta el temps de les dues primeres, a partir d'aquí es perd amb el subjuntiu present, que hauria hagut de ser imperfet, i dels dos futurs que venen a continuació, que s'haurien hagut d'escriure com a condicionals.

15- Els plurals

? Muger- mugers . Per què no escriu ‘mujeres’? el castellà afegeix -es als plurals. Aquest sembla ,doncs, un plural català, només amb -s. En altres fragments sí que escriu ‘mugeres’.

? maioras, menores. Una altra errada del femení plural, que no té clar si va amb -as o amb -es

? fusta-fustes. El plural de fusta és fustes, en català.

16- La indecisió de les grafies variables

? facer, fechura, fallé-hallé, ferrosíssimas, harto- fartos, foia (fulla), fierro, fasta, faran... (Presència de f en lloc de h)

? hedificios, haunque, ayan, huna, oy... (Presència de h innecessàries o bé manca de les que hi calen)

? uana, iamás, ioya, mejor, aiuntar, iente... (Les fricatives velars castellanescs (g-j) es fan i

? ieruas, ualor, siuiles, seruicio, nueuas, nauíos, dauan arroua, uer, tomauan, conuidan, saluo, hauer, nauegan, marauilla... (Ús de u en comptes de v)

La conjunció i- y- e .Ús indiscriminat de qualsevol d'aquestes tres formes.

-ceruicio, necessarias, fuerças, ocsidente, siuiles, fuerças... (Ús indiscriminat del so fricatiu alveolar)

-comparación, canpiñas, campiñas. (Oscil.lació del grup MP-NP)

-Hauría (noviembre, hombres, nombre, embiar) (Hauría podria ser un canvi de U a V ; si fos així, llavors veuríem al llarg de la carta més mots amb V+R, però no ha estat el cas, perquè hi trobem “noviembre, hombres, nonbre”. Per tant, aquest mot sembla català).

-llegar, legé (Ús indiscriminat de l-ll)

-legé, luguares (Ús indiscriminat de g-gu)

17- Altres expressions poc clares o mal escrites en castellà, dignes d'analitzar

- Les illes trobades són titllades de ‘fortíssimas’ i les serres i muntanyes són ‘fermosíssimas’ i ‘andábiles’. La gent és ‘instimabile’.

-pidiéndogela (en italià és ‘chiedendogliela’), allenda (també allende)

-algu de comer, notia (noticia), cadauan (quedaban), artellarías

-ímpetu, tienen muchas canaus

-matremomo : illa Martinica o Matinino? Illa de les amazones o les dones sense home

-em breue (amb?), sul y sueste, femenil (femení), exercio (exèrcit)

“En todas las Yndias he siempre hallado y los temporales como en mayo” (què hi fa aquesta y? Que no sigui el pronom Hi descol.locat...)

-“quando ellos esto podian llegar” (hi ha faltat la preposició ‘a’: hi podien arribar)

“porque el iuierno (no es troba en el Covarrubias, ni en Nebrija) era ya encarnado” (no l'observem en Nebrija. Al Covarrubias té el significat de ‘prendre forma de carn’ o de ‘criar carn’ quan es té una ferida i es fa llaga, llavors es va curant tot tornant-se del color de la carn. En canvi en el DCVB, la primera accepció és penetrar dins de la carn, com fa el fred al cos, i en aquest sentit ja el fa servir Lluï al Blanquerna). També trobem yuierno.

“hofrender esta gente”. (Al principi pensava que es referia a ‘ofrendar’, però pel sentit, significa ‘ofendre’. La erra primera podria respondre a una metàtesi de la paraula catalana).

CONCLUSIONS:

1- Aquesta carta presenta una ortografia massa desgavellada, si la comparem amb el castellà de textos de la mateixa època, que tenia un grau de normativització més elevat.

2- L'autor de la lletra dubta en l'ús del gènere i el nombre i també desconeix els elements de cohesió que relacionen correctament les oracions mitjançant pronoms, conjuncions o preposicions.

3- L'ús d'expressions que remeten als pronoms EN, HI, i tota l'estructura sintàctica donen força a la teoria de l'origen català de l'escriptor.

4- El lèxic i la semàntica d'un text escrit determinen l'origen de qualsevol parlant; en aquesta carta, demostrin que la llengua mare de l'autor és la mateixa que la meua: el català.

5- És molt evident que l'autor d'aquesta lletra pensava en català, va escriure en castellà i no dominava prou aquest segon idioma: traducció automàtica o posterior?

BIBLIOGRAFIA:

JUAN GIL, Mitos y utopías del Descubrimiento: I. Colón y su tiempo; Alianza Universidad-577, Alianza Editorial, S.A.; Madrid, 1989

LUIS ULLOA, El Pre-Descubrimiento Hispano-Catalán de América en 1477. Xristo-Ferens Colom, Fernando el Católico y la Cataluña Española; Librairie Orientale et Américaine Maisonneuve Frères, Éditeurs; París, 1928

FRAUKE GEWECKE, Wie die neue Welt in die alte kam; Deutschen Taschenbuch Verlag-4568, Ernst Klett Verlag für Wissen und Bildung GmbH u. Co. KG, Stuttgart, 1986

https://riubu.ubu.es/bitstream/handle/10259.4/2033/0211-8998_n202_pl-XII.pdf?sequence=1

Montserrat Camps

Transcripció: “ESTA Carta enbio ColoM al escriuano de ración de las yslas halladas en Las Yndias: Contenida a otra de Sus Altezas”.